

КВАЗИПОСЕССИВНІ ДІЄСЛОВА НЕВОЛОДІННЯ НА ПОЗНАЧЕННЯ ПОЧУТТЯ ПОСЕССИВНОГО СУБ'ЄКТА В НІМЕЦЬКІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ МОВАХ

Стаття присвячена аналізу семантики квазіпосесивних дієслів неволодіння на позначення почуття посесивного суб'єкта в німецькій та українській мовах, який відбувається з урахуванням їхніх синтаксичних конструкцій та семантичної сполучуваності. У результаті аналізу виділено спільні риси досліджуваних дієслів у німецькій та українській мовах, а також виявлено специфічні ознаки кожного дієслова.

Ключові слова: заперечення, посесивність, дієслово, формула тлумачення, семантична сполучуваність.

Е. А. КОНСТАНТИНОВА. КВАЗИПОСЕССИВНЫЕ ГЛАГОЛЫ НЕОБЛАДАНИЯ С ОБОЗНАЧЕНИЕМ ЧУВСТВА ПОСЕССИВНОГО СУБЪЕКТА В НЕМЕЦКОМ И УКРАИНСКОМ ЯЗЫКАХ

Статья посвящена анализу семантики квазіпосесивных глаголов необладания с обозначением чувства посесивного субъекта в немецком и украинском языках, который проводится с учетом их синтаксических конструкций и семантической сочетаемости. В результате анализа были выделены общие черты исследуемых глаголов в немецком и украинском языках, а также определены специфические признаки каждого глагола.

Ключевые слова: отрицание, посесивность, глагол, формула толкования, семантическая сочетаемость.

1. Вступні зауваження. У статті розглядаються статичні посесивні дієслова в німецькій та українській мовах, тобто дієслова, значення яких описується за допомогою формули тлумачення “X не має Y”, де X – посесивний суб'єкт (далі – ПС), Y – посесивний об'єкт (далі – ПО), наприклад, *fehlen* ‘не мати’, укр. *бракувати* (Апресян 1966: 254; Kaliuščenko 2000: 23).

Дієслова неволодіння, які не містять у своєму значенні додаткових семантичних ознак, визначаються як власне посесивні дієслова (Молошная 1989: 113), наприклад, *jmdm. fehlt etw.* ‘не мати’. Дієслова, які передають посесивне значення як додаткове та містять у своїй семантичній структурі інші семантичні ознаки, відомі у лінгвістичній літературі як квазіпосесивні дієслова (далі – КПД) (Kaliuščenko 2000: 23–24). Таким чином, дієслова, які виявляють у своєму значенні, крім значення неволодіння, додаткову семантичну ознаку “почуття посесивного суб'єкта” позначаються у цьому дослідженні як КПД неволодіння на позначення почуття ПС із загальною формулою тлумачення “X відчуває певне почуття, причиною якого є те, що X не має Y, який мав раніше, де X – назва істоти”, наприклад, нім. *nachtrauern* ‘тужити’, укр. *журитися*.

Метою статті є зіставлення семантики КПД неволодіння на позначення почуття посесивного суб'єкта у німецькій та українській мовах.

Підгрупу КПД неволодіння на позначення почуття ПС складають одне дієслово у німецькій мові (*nachtrauern* ‘тужити’) та 5 дієслів в українській мові (*горювати; журитися; скучати; сумувати; тужити*). Їх семантичні властивості досліджувалися на основі дефініцій тлумачних словників (Словник української мови, 1970; Duden. Das große Wörterbuch der deutschen Sprache, 2000) та прикладів уживання цих дієслів у текстах (німецька мова – 59 прикладів, українська – 695 прикладів).

Актуальність цієї статті зумовлена тим, що тут вперше пропонується комплексний аналіз семантики КПД неволодіння на позначення почуття ПС у німецькій та українській мовах.

2. Категорія заперечної посесивності. Статичні посесивні дієслова зі значенням заперечення є одним з лексичних засобів вираження такої складної категорії, як заперечна посесивність, у якій поєднуються відношення посесивності (тобто володіння) та відношення заперечення.

2.1. У сучасних лінгвістичних дослідженнях *посесивність* розглядається як відношення між об’єктами зовнішнього світу, коли один із них (посесивний об’єкт) “включається” до іншого (посесивний суб’єкт) (Топоров 1986: 149). У межах цього дослідження категорія посесивності розуміється широко, тобто до неї зараховуються як відношення невідчужуваної, так і відношення відчужуваної власності, а під ПС розуміється особа, предмет або абстрактне поняття, яке володіє (або не володіє) чимось, тому що у багатьох мовах використовується один формальний засіб для позначення і відношення власності, і відношення частини до цілого, і відношення продукту праці до його виробника тощо, що свідчить про семантичну близькість усіх цих відношень (Селиверстова 2004: 578).

2.2. Заперечення – це складне явище, що вивчається у філософії, логіці та лінгвістиці. Мовна категорія заперечення є універсальною та властива всім мовам світу (Кислякова, 1981; Horn, 1989). Заперечення виражає відсутність, неіснування предметів, явищ, ознак тощо, за допомогою заперечення мовець може також відхилити, відкорегувати якесь судження (Weinrich 1993: 864). Заперечення – це одна з вихідних значенневих категорій, яку неможливо визначити за допомогою простіших семантичних елементів (Апресян 2005: 12).

3. КПД неволодіння на позначення почуття посесивного суб’єкта у німецькій та українській мовах характеризуються такими спільними ознаками:

3.1. У семантичній структурі цих дієслів міститься додаткова семантична ознака (далі – СО) “причина”, через яку суб'єкт перебуває у певному емоційному стані. Наприклад:

(1) *Eine andere Suppe stammt von einer Österreicherin, die (ПС) es nach Ostwestfalen in die »kulinarische Diaspora« verschlagen hat und den gefüllten Speisekammern (ПО) ihrer Heimat nachtrauert (www.dwds.de)* ‘Рецепт іншого супу належить одній австрійці, яка опинилася у східній Вестфалії у “кулінарній діаспорі” й тужить за переповненими коморами своєї батьківщини’.

(2) *Дома стара Сірчиха (ПС) скучала, мовчки журилася за дітьми (ПО) (www.ukrlib.com.ua).*

(3) *Дмитро Іванович знав, що Репін (ПС) нудьгує на чужині – в Фінляндії, де він тоді жив, сумує за Україною (ПО), за українськими книжками (ПО) (www.ukrlib.com.ua).*

Почуття туги агенса, який є посесивним суб'єктом (*die [Österreicherin]* ‘яка [австрійка]’), у прикладі (1) спричинене відсутністю у нього ПО (*gefüllte Speisekammern* ‘переповнені комори’). З контексту видно, що австрійка опинилась у Німеччині, де вона не має такого розмаїття продуктів та страв, як на батьківщині. У прикладі (2) суб'єкт (*Сірчиха*) відчуває почуття *скуки* і *журби*, причиною яких є відсутність ПО (*діти*). Почуття *суму* у ПС у прикладі (3) спричинено тим, що він не має українських книжок, а також ностальгією за Україною.

Про те, що у семантиці досліджуваних дієслів міститься значення причини, в українській мові свідчить й уживання прийменника *за* (див. приклади (2), (3)), який у сполученні з орудним відмінком використовується для передавання відношення причини (Вихованець 2004: 340).

Наявність такої СО, як “причина”, вказує на те, що у семантиці квазіпосесивних дієслів на позначення почуття ПС взаємодіють каузативна ситуація і статична ситуація неволодіння. В. П. Недялков і Г. Г. Сильницький розглядають відношення каузації як синонім причинно-наслідкового відношення (Недялков 1969: 6).

Макроситуація, що відображається дієсловами досліджуваної групи, складається як мінімум із двох мікроситуацій: каузуючої мікроситуації (антецедента) і каузованої мікроситуації (консеквента), які пов'язані між собою відношенням каузації, чи спричинення (Недялков 1969: 6). При цьому у ролі антецедента виступає статична ситуація неволодіння з ФТ “X не має Y”, а в ролі консеквента – психічний, емоційний

стан агенса, тобто причиною тут є втрата, ситуація неволодіння, а наслідком – переживання суб'єктом якогось почуття.

3.2. Квазіпосесивні дієслова досліджуваної підгрупи у німецькій та українській мовах мають у своїй семантичній структурі також імпліцитне посилення на попередню ситуацію володіння. Справді, навряд чи суб'єкт Х може відчувати тугу або сум через відсутність ПО, якби він не володів ним раніше.

Із прикладу (1) видно, що австрійка мала раніше на своїй батьківщині повні комори їжі. Із речення (2) зрозуміло, що у ПС (*Сірчиха*) є або були діти, за якими вона зараз скучає та журиться, бо неможливо журитися і скучати за чужими, незнайомими дітьми. Із прикладу (3) можна зробити висновок про те, що ПС (*Репін*) знайомий з Україною і любить читати українські книжки, які були у нього раніше.

Отже, до семантики КПД неволодіння, які містять сему “почуття посесивного суб'єкта”, належить також додаткова СО “посилання на попередню ситуацію володіння”.

3.3. Семантична структура КПД неволодіння досліджуваної підгрупи у німецькій та українській мовах містить експліцитне позначення певного почуття ПС, пор., нім. *nachtrauern* ‘тужити’ – *Trauer* ‘туга, журба’; укр. *горювати* – *горе, журитися* – *журба, скучати* – *скука, сумувати* – *сум, тужити* – *туга*.

3.4. Для всіх КПД неволодіння на позначення почуття ПС є характерним обмеження семантичної сполучуваності. У ролі ПС вживаються назви істот. Так, у реченні (1) відносний займенник *die* ‘яка’, що виконує тут роль ПС, вказує на іменник у головному реченні *Österreicherin* ‘австрійка’, який означає окрему особу. У прикладах (2) і (3) ПС виражені власними іменами *Сірчиха* та *Репін*, які називають окремих людей. Таке обмеження семантичної сполучуваності спричинене, насамперед, семантикою досліджуваних дієслів, тому що почуття туги, горя тощо можуть відчувати тільки живі об'єкти. Аналіз прикладів уживання цих дієслів свідчить, що у конструкціях з ними за ПС можуть вживатися і назви тварин. На цій підставі у семантичній структурі КПД неволодіння на позначення почуття ПС виділяється семантична ознака “Х – назва істоти”.

4. У німецькій мові виявлено одне КПД неволодіння на позначення почуття ПС – *nachtrauern* ‘тужити’. Словник *Duden. Das große Wörterbuch der deutschen Sprache* (далі – DGW) тлумачить його таким чином: ‘den Verlust, das Nicht-mehr-vorhanden-Sein einer Person oder Sache sehr bedauern, sehnsüchtig an sie zurückdenken’ ‘дуже жалкувати про

втрату чи відсутність того, що мав раніше, із сумом згадувати про це'. Про наявність статичного значення неволодіння, а також імпліцитне посилення на попередню ситуацію неволодіння свідчать такі елементи тлумачення, як 'Verlust' 'втрата' і 'Nicht-mehr-vorhanden-Sein' 'букв. більш-не-наявність'. Крім того, із словникової дефініції видно, що жаль і туга X-а спричинені втратою якогось Y-а, тобто причиною цього емоційного стану є ситуація неволодіння (див. також приклад (1)).

У переважній більшості випадків у конструкціях з досліджуваним дієсловом вживаються ПС, виражені назвами істот. Аналіз 59 прикладів уживання дієслова *nachtrauern* 'тужити' у текстах свідчить, що у 91% випадків як ПС тут зустрічаються назви осіб, як, наприклад, у реченні (1) *die [Österreicherin]* 'вона [австрійка]'

В окремих випадках у реченнях із досліджуваним ЛСВ за ПС уживаються імена, що називають предмети (7%) або абстрактні поняття (3%), наприклад:

(4) *Aber hier, in der Fichtestraße, wo die berühmten Kreuzberger Kneipen (ПС) ihrer Popularität (ПО) nachtrauern* (www.dwds.de) 'Але тут, на Фіхтештрає, де знамениті Кройцбергівські шинки тужать за своєю популярністю';

(5) *...all das weckt unweigerlich ein Geschichtssentiment, das (ПС) der Steinkunst (ПО) nachtrauert* (www.dwds.de) '...усе це неминуче пробуджує історичну сентиментальність, яка тужить за мистецтвом каміння'.

У прикладі (4) ПС виражений іменником *Kneipen* 'шинки', який називає окремі предмети. Проте з контексту можна побачити, що тут автором застосовано прийом метонімії, коли назва простору, місця переноситься на осіб, які там знаходяться, тобто тут маються на увазі саме люди, а не приміщення. У реченні (5) відносний займенник *das* 'який' вживається за ПС і вказує на іменник у головному реченні *Geschichtssentiment* 'історична сентиментальність', який відображає загальне абстрактне поняття. Однак і у цьому випадку використовується художній засіб персоніфікації, тобто перенесення ознак, властивих людині, на неістоту чи абстрактне явище. Цей факт дозволяє виділити у значенні дієслова *nachtrauern* 'тужити' додаткову семантичну ознаку "X – назва істоти".

Сполучуваність дієслова *nachtrauern* 'тужити' з різними семантичними типами ПО обмежена. У ролі ПО не виявлені речовинні іменники.

Центральне місце у конструкціях із дієсловом *nachtrauern* 'тужити' посідають ПО, виражені абстрактними іменниками, які складають 61%. Так, у реченні (5) іменник *Steinkunst* 'мистецтво каміння', який вживається тут за ПО, називає цілу галузь

мистецтва – архітектуру, тобто абстрактне поняття, через відсутність якого ПС переживає певний емоційний стан.

Назви окремих осіб або тварин як ПО зустрічаються у 17% випадків уживання дієслова *nachtrauern* ‘тужити’, наприклад:

(6) *Er blieb in England heiratete eine Bürgerliche... Das Dorf Calenberg (ПС) hat ihm (ПО) wohl nicht nachgetrauert* (www.dwds.de) ‘Він залишився в Англії, одружився з городянкою... Село Каленберг, здається, не тужило за ним’.

У реченні (6) ПО виражений особовим займенником *ihm* ‘за ним’. Про те, що тут ідеться саме про особу, можна зрозуміти з контексту. Залишитися в Англії, одружитися здатна тільки людина, тобто у цьому прикладі мається на увазі колишній мешканець села Каленберг.

Отже, аналіз семантичної структури і прикладів уживання дієслова *nachtrauern* ‘тужити’ дозволяє запропонувати таку формулу тлумачення для опису його семантики: “Х відчуває почуття туги, причиною якого є те, що Х не має Y, який мав раніше, де Х – назва особи або тварини, Y – назва особи або тварини, предмета, сукупності предметів, абстрактної сутності”.

5. Спільною рисою українських КПД неволодіння на позначення почуття ПО є той факт, що значення заперечної посесивності вони набувають тільки у поєднанні з прийменником *за*, а в інших випадках передають емоційний стан без посилання на причини його виникнення. Пор., наприклад, тлумачення *Словника української мови* (далі – СУМ) для дієслів *скучати* ‘відчувати скуку; нудьгувати’, *тужити* ‘дуже сумувати, журитися, переживати якесь горе, якусь невдачу і таке інше’, *горювати* ‘зазнавати почуття журби, суму; сумувати, печалитися’. Якщо дієслова *горювати*, *журитися*, *скучати*, *сумувати*, *тужити* вживаються із прийменником *за*, то у цій конструкції спостерігається взаємодія значення неволодіння та значення емоційного стану посесивного суб’єкта (див. приклади (2), (3)).

6. ЛСВ *тужити за кимось, чимось* посідає центральне місце серед українських КПД неволодіння на позначення почуття ПС і є найчастотнішим у цій підгрупі (243 приклади). СУМ наводить для цього ЛСВ таке тлумачення: ‘мати глибокий жаль, великий смуток, тугу, викликані відсутністю когось, чогось, тим, що хтось (щось) знаходиться десь далеко’.

Наявність статичного заперечного посесивного значення у семантичній структурі ЛСВ *тужити* підтверджується і прикладами його вживання:

(7) Він (ПС) *тужив не за коханою* (ПО), а *за своїм вірним другом* (ПО), *бойовим конем* (ПО) (www.ukrlib.com.ua).

У прикладі (7) посесивний суб'єкт (*він*) відчуває почуття *туги*, причиною якого є втрата його коня, якого він мав раніше і сприймав як свого друга. На додаткову семантичну ознаку "причина" у семантичній структурі досліджуваного дієслова вказує і словникове тлумачення (див. вище): 'мати...тугу, викликану відсутністю'.

Серед КПД неволодіння на позначення почуття ПС дієслово *тужити* характеризується найширшою дистрибуцією щодо сполучуваності з різними семантичними типами суб'єкта.

Як ПС тут найчастіше вживаються назви істот – 88%, як, наприклад у реченні (7) ПС виражений особовим займенником *він*, який вказує на окрему особу чоловічої статі, що можна побачити з контексту. Так, тільки чоловік-воїн може тужити через втрату бойового коня.

У конструкціях із дієсловом *тужити* як ПС можуть уживатися також назви неістот. У 8% випадків як ПС виступають абстрактні іменники, наприклад:

(8) *Мріємо вийти з цих безкраїх гір: душа* (ПС) *тужить за просторами* (ПО) *степу* (www.ukrlib.com.ua).

У реченні (8) ПС виражений іменником *душа*, який називає абстрактну сутність, властиву, насамперед, людині. Проте тут застосовано художній прийом метонімії, коли ціле (*людина*) позначається через його частину, його абстрактну сутність, а на увазі мається якась конкретна особа, людина як єдине ціле.

У 3% за ПС у реченнях з ЛСВ *тужити* функціонують предметні імена, у 1% – речовинні іменники.

Аналіз семантичної сполучуваності дієслова *тужити* з різними семантичними типами ПО дозволив встановити, що у переважній більшості випадків у якості ПО вживаються назви істот. 47% складають назви окремих осіб або тварин, як, наприклад, у реченні (7), де ПО виражені прикметником *кохана* і іменником *кінь*.

ПО, виражені абстрактними іменниками, у конструкціях з ЛСВ *тужити* зустрілися у 41% випадків. Наприклад, у реченні (8) у ролі ПО вживається іменник *простір*, який відображає неозначену площу, тобто загальне абстрактне поняття.

ПО, виражені назвами предметів, зафіксовані в 11% випадків уживання ЛСВ *тужити*, наприклад:

(9) *За книгами* (ПО) *він* (ПС) *тужив у в'язниці й дуже радів, коли повернувшись побачив свою бібліотеку цілою* (www.ukrlib.com.ua).

Таким чином, для ЛСВ *тужити* пропонується ФТ “Х відчуває почуття туги, причиною якого є те, що Х не має Y, який мав раніше, де Х – назва істоти, Y – назва істоти, предмета, речовини, абстрактної сутності”.

7. У тлумаченні конструкції *сумувати за кимось, чимось*, за даними СУМ, сема неволодіння окремо не виділяється: ‘горювати, тужити за кимось, чимось’. Аналіз 183 прикладів уживання цього дієслова свідчить про те, що у його семантичній структурі міститься статичне заперечне посесивне значення (див. приклад (3)). Крім того, значення ЛСВ *сумувати за кимось, чимось* описується за допомогою дієслів *горювати за кимось, тужити за кимось, чимось*, у семантиці яких СУМ виділяє значення заперечної приналежності.

Від інших КПД неволодіння на позначення почуття посесивного суб’єкта досліджуване дієслово відрізняється особливостями своєї семантичної сполучуваності.

У ролі ПС з цим ЛСВ майже завжди вживаються назви істот. 96% складають назви осіб і тварин, як, наприклад, у реченні (3), де ПС виражений особовим займенником *він*, який вказує на власну назву *Репін*, що називає окрему, унікальну людину. В окремих випадках у реченнях з дієсловом *сумувати* зустрічаються ПС, виражені предметними або абстрактними іменниками, які, однак, вживаються метонімічно, тобто через частину тут позначається ціле, людина.

Як у випадку інших КПД неволодіння на позначення почуття ПС, у конструкціях із досліджуваним дієсловом у переважній кількості прикладів як ПО вживаються назви істот, які складають 52%, наприклад:

(10) *Мабуть, він (ПС) сумував за своїми друзями (ПО) і конем (ПО)* (www.ukrlib.com.ua).

У реченні (10) посесивний суб’єкт (*він*) відчуває почуття суму через відсутність у нього таких важливих об’єктів, як *друзі* і *кінь*, тобто людей та тварини.

Звертає на себе увагу часте, у порівнянні з іншими дієсловами цієї підгрупи, вживання абстрактних іменників як ПО (28%), наприклад:

(11) *...краще сьогодні потурбуватись про чесність та законність виборів, аніж завтра сумувати за втраченими надіями (ПО)* (www.ukrlib.com.ua).

У прикладі (11) мовець попереджає співрозмовника, що він відчуватиме почуття суму через втрату ПО, який тут виражений іменником *надії*, що позначає абстрактне поняття, почуття людини.

ПО, виражені конкретними іменами, у реченнях із ЛСВ *сумувати* зустрічаються у 20% випадків, як, наприклад, у реченні (3), де в ролі одного з ПО вживається іменник *книжки*, що позначає певну кількість предметів.

Отже, на підставі зроблених вище висновків для дієслова *сумувати за кимось, чимось* пропонується така формула тлумачення “X відчуває почуття суму, причиною якого є те, що X не має Y, який мав раніше, де X – назва істоти, Y – назва істоти, конкретне ім'я, назва загального абстрактного поняття, процесу або дії”.

8. В українській мові дієслово *скучати за кимось, чимось* є одним із найчастотніших серед КПД неволодіння на позначення почуття ПС (205 прикладів). СУМ пропонує таке тлумачення значення цього ЛСВ: ‘почувати тугу через відсутність когось, чогось, сумувати без когось, чогось’.

Від інших КПД неволодіння на позначення почуття ПС досліджуване дієслово відрізняється особливостями семантичної сполучуваності.

Отже, як ПС у конструкціях з цим ЛСВ виступають лише назви осіб або тварин, як, наприклад, у реченні (2), де ПС виражений власним ім'ям *Сірчиха*, яке називає певну особу жіночої статі.

Як ПО у прикладах із ЛСВ *скучати* найчастіше вживаються іменники, що позначають осіб або тварин (67%). Так, у реченні (2) у якості ПО вживається іменник *діти*, який називає певну кількість унікальних для посесивного суб'єкта людей.

Назви неістот у ролі ПО в конструкціях із досліджуваним ЛСВ зустрічаються в 21% випадків, наприклад:

(12) *За літо наші танцюристи (ПС) пройшли курс молодого артиста: тривалі переїзди, нічні виходи, чужа кухня (кажуть, скучали за борщем) (ПО)* (www.ukrlib.com.ua).

У реченні (12) ПС відчуває почуття *скуки*, причиною якого є відсутність такої страви, як *борщ*.

Абстрактні іменники в ролі ПО у прикладах із досліджуваним ЛСВ виявлено у 12% випадків, наприклад:

(13) *Він зрозумів без зайвих слів, як вона (ПС) скучила за рідною мовою (ПО), за рідною поезією (ПО)* (www.ukrlib.com.ua).

У реченні (13) ПО виражені іменниками *мова, поезія*, що відображають комплексні абстрактні явища, яких у цей момент не має ПС.

Таким чином, для досліджуваного дієслова *скучати за кимось, чимось* пропонується ФТ “X відчуває почуття *скуки*, причиною якого є те, що X не має Y, який

мав раніше, де X – назва особи або тварини, Y – назва істоти, конкретне ім'я, назва абстрактного поняття”.

9. Значення дієслова *журитися за кимось, чимось* у СУМ також описується за допомогою інших КПД неволодіння на позначення почуття ПС: ‘сумувати, тужити через відсутність або втрату когось’.

Наявність СО “неволодіння”, “причина”, “посилання на попередню ситуацію володіння”, “почуття журби” у значенні ЛСВ *журитися* підтверджується і прикладами його вживання у текстах (усього 43 приклади), що доводиться на основі прикладу (2).

Досліджуване дієслово вирізняється обмеженістю своєї семантичної сполучуваності з різними типами ПС і ПО.

У якості ПС в конструкціях із ЛСВ *журитися* в абсолютній кількості випадків уживаються назви осіб або тварин, як, наприклад, у реченні (2), де власне ім'я *Сірчиха* називає конкретну людину.

Як ПО в реченнях із досліджуваним ЛСВ найчастіше зустрічаються також назви осіб або тварин. Так, у прикладі (2) посесивний суб'єкт (*Сірчиха*) відчуває *журбу* через відсутність у неї *дітей*, які були поруч раніше, тобто ПО тут виражений іменником, який називає певну кількість окремих осіб.

Предметні назви у ролі ПО уживаються у 7% випадків, абстрактні – у 4% випадків.

Досліджуване ЛСВ належить до нейтрального стилю, а низька частотність обумовлена, насамперед, обмеженням його семантичної сполучуваності.

Враховуючи обмеження семантичної сполучуваності дієслова *журитися* для нього пропонується формула тлумачення “X відчуває почуття журби, причиною якого є те, що X не має Y, який мав раніше, де X – назва особи або тварини, Y – назва особи або тварини, предмета, загального абстрактного поняття”.

10. Дієслово *горювати за кимось, чимось* виявляє у своїй семантичній структурі також семи “неволодіння”, “причина”, “посилання на попередню ситуацію володіння”, “почуття горя”, що можна вичленувати із тлумачення, запропонованого у СУМ: ‘сумувати, тужити через відсутність, втрату когось’, а також підтверджується прикладами його вживання у текстах (всього 21 приклад):

(14) *А коли її не стало, він (ПС) відчув себе круглим сиротою, так горював за нею (ПО), так тужив (www.ukrlib.com.ua).*

У прикладі (14) посесивний суб'єкт (*він*) не має посесивного об'єкта (*вона*), який мав раніше, що у реченні вказується ескпліцитно – *а коли її не стало*. Із цього прикладу зрозуміло, що причиною емоційного стану суб'єкта (*горе*) є неволодіння ПО.

Аналіз прикладів свідчить про те, що семантична сполучуваність ЛСВ *горювати* є дуже обмеженою, що зазначається також у тлумаченні СУМ: 'відсутність, втрата когось'. Отже, ПС і ПО тут завжди виражені назвами окремих осіб, наприклад:

(15) *Станіслав* (ПС) *ще довго горював за батьками* (ПО) (www.ukrlib.com.ua).

У реченні (14) ПС виражений власним ім'ям *Станіслав*, яке називає особу чоловічої статі, а ПО – загальним іменником *батьки*, під яким розуміються окремі люди, яких не має посесивний суб'єкт і відчуває через це почуття *горя*.

Це обмеження семантичної сполучуваності ЛСВ *горювати* викликане, з одного боку, тим, що почуття *горя* можуть відчувати тільки люди. З іншого боку, такий сильний за інтенсивністю переживання емоційний стан, як *горе*, може бути викликаний насамперед втратою близької людини, а не предмета чи абстрактного поняття.

Таким чином, для дієслова *горювати за кимось* пропонується формула тлумачення "X відчуває почуття *горя*, причиною якого є те, що X не має Y, який мав раніше, де X – назва особи; Y – назва особи".

11. Висновки:

11.1. У статті здійснено зіставний аналіз КПД неволодіння на позначення почуття ПС у німецькій та українській мовах, які мають загальну формулу тлумачення "X відчуває певне почуття, причиною якого є те, що X не має Y, який мав раніше, де X – назва істоти".

11.2. КПД неволодіння на позначення почуття ПС у німецькій та українській мовах містять низку спільних семантичних ознак: "неволодіння", "причина", "посилання на попередню ситуацію володіння", "певне почуття", "X – назва істоти".

11.3. Обмеження семантичної сполучуваності дієслів досліджуваної семантичної групи дієслів "X – назва істоти" зумовлене їхньою семантикою, тому що почуття *горя*, *журби*, *туги* можуть переживати тільки люди.

11.4. Спільною рисою КПД неволодіння на позначення почуття посесивного суб'єкта в зіставлюваних мовах є модифікація їхньої загальної ФТ за рахунок обмеження сполучуваності з різними семантичними типами ПС і ПО і конкретизації назви почуття ПС.

11.5. Відмінною рисою КПД досліджуваної групи в українській мові є набуття значення заперечної посесивності тільки у конструкції з прийменником *за*.

11.6. Для подальшого дослідження видаються перспективними такі питання, як прагматичні характеристики КПД неволодіння, особливості їх функціонування в текстах, а також інших засобів відображення ситуації неволодіння.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. *Апресян Ю. Д.* Идеи и методы современной структурной лингвистики / Ю. Д. Апресян. — М. : Наука, 1966. — 294 с.
2. *Апресян Ю. Д.* О Московской семантической школе / Ю. Д. Апресян // Вопросы языкознания. — 2005. — № 1. — С. 3–30.
3. *Вихованець І. Р.* Теоретична морфологія української мови : Академічна граматики української мови / І. Р. Вихованець, К. Г. Городенська. — К. : Унів. вид-во «Пульсари», 2004. — 400 с.
4. *Кислякова Л. И.* Высказывания со скрытым отрицанием в современном немецком языке : дисс... кандидата филол. наук : 10.02.04. / Кислякова Людмила Ивановна. — Калинин, 1981. — 236 с.
5. *Молошная Т. Н.* План выражения категории посессивности / Т. Н. Молошная // Категории посессивности в славянских и балканских языках. — М. : Наука, 1989. — С. 112–215.
6. *Недялков В. П.* Типология каузативных конструкций / В. П. Недялков, Г. Г. Сильницкий // Типология каузативных конструкций. Морфологический каузатив. — Л. : Наука, 1969. — С. 5–19.
7. *Селиверстова О. Н.* Труды по семантике / О. Н. Селиверстова. — М. : Языки славянской культуры, 2004. — 960 с.
8. *Топоров В. Н.* Славянское и балканское языкознание. Проблемы диалектологии. Категория посессивности / В. Н. Топоров. — М. : Наука, 1986. — С. 142–167.
9. *Horn L. R.* A Natural History of Negation / Laurence R. Horn. — Chicago, London : University Press, 1989. — 637 p.
10. *Kaliuščenko V. D.* Typologie denominaler Verben / V. D. Kaliuščenko. — Tübingen : Niemeyer, 2000. — 253 S.
11. *Weinrich H.* Textgrammatik der deutschen Sprache / Harald Weinrich. — Mannheim, Leipzig, Wien, Zürich : Dudenverl., 1993. — 1111 S.

СПИСОК ЛЕКСИКОГРАФІЧНИХ ДЖЕРЕЛ І БАЗ ДАНИХ

12. *Словник української мови*, тт. 1-11 [ред.-упоряд. І. К. Білодід та ін.]. — К. : Наук. думка, 1970-1980.
13. *Бібліотека української літератури* [Електронний ресурс]. — Режим доступу : www.ukrlib.com.ua.
14. *Digitales Wörterbuch der deutschen Gegenwartssprache* [Електронний ресурс] / Berlin-Brandenburgische Akademie der Wissenschaften. — Режим доступу : www.dwds.de
15. *Duden : Das große Wörterbuch der deutschen Sprache* [Hrsg. G. Drosdowski] [Електронний ресурс] : PC-Bibliothek. — Mannheim ; Leipzig, Wien, Zürich : Dudenverlag, 2000.

Стаття надійшла до редакції 25.10.2015